

MODERN AZERBAIJAN ŞİİRİNDE NEVRUZ

Doç.Dr.Nizami Muradoğlu MEMMEDOV*

ÖZ

Nevruz Türk halklarının zengin maddi ve manevi değerlerini kapsayan bayramdır. Folklor ve klasik edebiyatımızda Nevruz çok zaman Bahar bayramı gibi kutlanmaktadır. Sözlü ve yazılı edebiyatta Nevruz-Bahar bayramı ile ilgili çok sayıda poetik örneklerle karşılaşmaktayız.

İlkbaharın gelişi, tabiatın canlanması, Nevruz-Bahar bayramı klasik edebiyatta olduğu gibi çağdaş şairlerimizin şiirlerinde de tasvir edilmiştir. Sözkonusu şiirlerde baharın gelişi, bu bayramın kendine has gelenek ve göreneklere yansıtılmıştır.

Makalede çağdaş şairlerin bahar ile ilgili yazdığı şiirlerden örnekler verilerek tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, nevruz, bahar, bayram, folklor, klasik, çağdaş, şiir.

THE NOVRUZ IN MODERN AZERBAIJAN POEM

ABSTRACT

“Novruz” is the holiday of Turk people which including the rich material and spiritual values in itself. The holiday “Novruz” is usually celebrated as a spring holiday in our folklore and classic literature. We meet many poetical samples about the holiday novruz-spring in folklore and written literature.

The first day of spring, reviving of the nature is described not only in classic literature but also in our modern poets' poetry. Coming of the spring and the traditions of this holiday have been reflected in these poems.

In the article the examples have been analysed which are getting from modern poets' poems writing about spring holiday.

Keywords: Azerbaijan, Novruz, spring, holiday, folklore, classic, modern, poem.

Bütün Türk halklarının zengin maddi ve manevi değerlerinin önemli bir kısmını kapsayan Nevbahar veya Nevruz bayramı bin yıllardır büyük bir medeniyet olayı gibi devam etmektedir. Her zamanki gibi bugün de Azerbaycan`da, Türkiye`de, Altay`da, Çin`in Uygurlar yaşayan bölgelerinde, Türk halklarının yaşadığı bütün coğrafyalarda ve Orta Asya Türk devletlerinde Nevruz mart ayında Bahar bayramı gibi kutlanmaktadır. Bu bayramın yeni günün, yeni yılın başlaması, insanlarda kanın kaynaması, ruhun tazelenmesi, rızık bollaması, yiyeceklerin çoğalması, bitki aleminin canlanması, ağaçların uyanması ile gözlemlenmesi onun kutsallığına inam yaratmıştır. Bundan yararlanan ahalinin bir kısmı kendi dünyagörüşlerine uygun olarak bu bayrama dini elbise giydirmeye çalışmışlar. Bunun bir sebebi cahilikten kaynaklanıyorsa, bir kısmı da bayramı adına bağladıkları kahramana sevgiden doğuyordu. Böylece, Nevruz`un asıl mahiyeti tahrif ediliyor, bu bayramın esas amacında defarmasyonlar ortaya çıkıyor ve çeşitli inançların yaranmasına yol açmaya devam ediyor.

* AMİA Folklor Enstitüsü, Dede Korkud Bölümü, nizamimurad@gmail.com

Bununla ilgili araştırmacılarından Ağaverdi Halil şöyle belirtiyor: "... zaman geçtikçe insanlar vazgeçemedikleri ilkel dönemin geleneklerini bir çeşit uydurarak dini bayramlar olarak kabul etmişler. Nevruz'un da resmi bayram gibi kutlandığı eski ve orta çağlarda o dini efsanelerle alakalandırılmış ve ona dini bir anlam kazandırmak için uğraşmışlar" (Halil, 2014:3).

Bazı araştırmacılar ise bugünü Oğuzhan'ın tahta çıktığı gün gibi de belirtmekte. şöyle ki, Türk araştırmacılarından Veli Savaş Yelok Uygur Türk Alimcan Ziyai'yi referans alarak bu konuya ilgili görüşlerini "Uygur Türklerinde Nevruz" makalesinde belirtmektedir:

"Uygur Türkçesinde "Noruz" ya da "Nev bahar" yıl başındaki baharın ilk gününün karşılandığı ve bunun kutlandığı güne verilen addır. Bugün nevrüz, Türkiştandan başlayıp, ta Avrupaya yayılan büyük Türk milletinin vatan yaptığı ellerde sevinç içinde beklediğı, kıvançla yaşadığı, sonraki nesillere gururla anlattığı büyük bayram töreninin - milli bayramının adıdır.

Büyük Hun İmparatorluğunun bahadırı Oğuzhan M.Ö.210 yılında babası Tümen Hanın (Teoman) yerine geçip tahta çıktı. M.Ö.209 yılında Türklerin tamamı onu resmen Tanrıkut olarak tanıdı ve kabul etti. M.Ö.209 yılında da taht merasimi yapıldı. Bu merasim ilkbaharda yapıldı. Çünkü bu dönem şaman inancında bayram olarak kabul ediliyordu. Tahta çıkış konuşmasında Oğuzhan řu konuşmayı yapar: "*Alem, yer yüzü Gök Tanrıdan yeşile büründüğü zamanda benim milletim her köşede coştu. Halkım, Gök Tanrı şefkatine dua etsin. Türklerim sevinisin diye bugünü seçtim, ilim elim nev baharı görsünler*" (Yelok, 2005: 183).

Buradan da görüldüğü gibi, henüz Milattan önce Oğuz Han hakimiyete gelmek istediğı vakit – kendisinin ifade ettiğı gibi Nevruz bayramı gününü tercih etmiştir. Böylece, Türklerin "Nevruz" dedikleri veya "Nevbahar" adlandırdıkları bayramın tarihi daha eskilere dayanıyor.

Başka bir versiyonla ilgili filoloji ilimleri doktoru, profesör Muharrem Kasımlı şöyle yazıyor: "Nevruz - Yenigün bayramının dirilik, oyanış, kurtuluş günü gibi ulusumuzun hafızasında güçlü bir şekilde yer etmesinin bir sebebi de bugünün bir sıra belirtilerinin Ergenekon'la bağlılığıdır. Ebülkazi Bahadır Han kendisinin ünlü şecere-yi Türki eserinde Türklerin Ergenekon'daki demir dağları delerek Bozkurt'un başkanlığı, yol göstericiliğıyle karanlıktan kurtuluşa çıktıkları günü unutmadıklarını ve her sene aynı gün bayramı kutladıklarını belirtiyor. Bu anlamda Ergenekon'dan çıkış-kurtuluş Yenigün gibi, Bozkurt bayramı gibi kutsaldır" (Kasımlı, 1999: 55).

Araştırmacı Ramin Allahverdi geniş kapsamlı araştırmalardan sonra Takvim mifleri ve Nevruz kitabında belirtmektedir: "Nevruz bayramı her herhangi bir dini, yahut dini-felsefi telimler (ateşperstlik vb.) esasında biçimlenmemiştir. Aksine, bu bayram arkaik bir ritüel olarak kendinin ritüell sembolleri ve bir çok diğer mifoloji mazmunu ile sonralar oluşmuş dini görüşlere, dini-felsefi telimlere etki göstermiştir" (Allahverdi, 2013: 164).

Nevruz bayramı bir mutluluk, şenlik merasimi olmakla Türk halklarının geleneksel merasimidir. Bunun arkasında dini mahiyet taşıyan hiç bir şey yoktur. Bu bayram Sümer ve Turan takvimi ile yeni yılın birinci günü olarak Miladi takvimle Mart

ayının 21`de gece ile gündüzün beraberleştii gün kutlanır. Halk inancında yeni günün başlanmasını ise suda balığın sırtı üste çevrilmesi anından kabul ediyorlar. Söylenene göre o anda gece gündüz beraberleşir.

Aynı gün bayram günü, ondan önceki akşama bayram akşamı denir. Yeni günün başlaması ile ilkbaharın gelişi, yeni yılın ilk günü aynı güne denk gelmektedir. İlginç bir mantıkla bilginlerimiz ilkbahar mevsiminin bu çağına nev veya ilk epitetleri ekleyerek “nevbahar”, “ilk bahar” diye ad vermişler. Diğer mevsimlerin hiç birine buna benzer epitet eklenmemiştir.

Klasik ve halk edebiyatında karşılaştığımız örnekler Nevruz-Bahar bayramının her zaman halk bilgilerinin dikkatinde olduğunu, halk bilgeliğini, milli manevi değerleri geleneksel şekilde muhafaza ettiklerini göstermektedir. Dedelerimiz ilkbaharın gelişiyle çevrelerinde olan bütün varlıklarda bir canlanma, tazelenme olduğunu görerek, evrende oluşan yeniliklere değer vermeğe çalışmışlar.

XI.yüzyılda yaşamış Yusuf Balasakunlu`nun “Kutatgu-Bilik” eserinde baharın gelişi özel bir aşkla tasvir edilmiştir:

Önce Şark`tan esdi bahar yelleri,
 Sonra etir saçtı cennet gülleri.
 Deyesen bir azca boz idi dünya,
 Elvan renkler ile bezendi dünya.
 Çekdi devlet yayı sefalı bahar,
 Kışa hükm eledi: - kenar ol, kenar (Balasakunlu, 1998: 23).

Muhammed Fuzuli de baharın gelişini sevgi ile tasvir etmiştir. Şair baharın gelişinden cihanın hoş demlerle, insan kalbinin de sevinç hissi ile olduğunu belirtmektedir:

Nevbahar oldu, cihanın yine hoş demleri var,
 Bağın al hüsnü güzel, lale gibi dilberi var.
 Göy çimenlerde çiçekler verir insana fereh,
 Bele nimetler ile fahrelesen, çok yeri var (Fuzuli, 1988: 494).

Şah İsmayıl Hatayi`nin eserlerinde de bahar konusu önemli yere sahiptir. “Bahariye” şiirinde ilkbaharın gelişi özel bir zevkle - insanda oluşan değişikliklerle, yani aşk aleminde yeni bir hevesin yaranması, kuşların dile gelmesi, içgüdülerin oyanması çerçevesinde keyfin iyiye doğru yönelmesi bedi boyalarla renklenmiştir:

Kış gitti, yine bahar geldi,
 Gül bitti ve lalezar geldi.
 Kuşlar hamısı fegane düşdü,
 Eşk odu bu cane düşdü (Hatayi, 2005: 245).

Hatta, Sovyet devrinin başlanđıç zamanlarında Hüseyin Cavid, Abdulla Şaik, Cefer Cabbarlı gibi yazarlar da baharla ilgili şiirler yazmış, bu bayramı Bahar bayramı olarak belirtmişler. Cefer Cabbarlı'nın "Bahar" şiirinden bir bendi burada hatırlatmakta fayda vardır:

Nevbahar oldu, güneş şölenenib nur saçır,
Kar erir, seller akır, ot göyerir sahrada.
Yeni çıkmış güle baktıkça da bülbül dil açır,
Gül budağına konup nağme okur azade (Cabbarlı, 2005: 47)

Göründüğü gibi ister klasik edebiyatımızda, isterse de halk edebiyatında bahar konusu her zaman gündemde olmuş, bütün zamanlarda güncelliğini koruyup saklamıştır.

Güneyli şairimiz Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın "Heyder babaya selam" poemasında Nevruz-Bahar bayramının sembolleri kuyumcu titizliği ile belirtilmiştir. Bayram akşamlarında kuşların okuması, nişanlı kızın nişanlısı için nakışlı bey çorabı örmesi, yahut nişanlı oğlanın bacadan şal sallaması, çarşambada ateş üzerinden atlamak gibi adetlerin şiirde tasvir ve terennüm edilmesinin çok büyük önemi vardır. Çünkü sözkonusu ritüeller Şehriyar şiirinde bedi ifa tarzı ile direkt poetik hafızadan genetik hafızaya geçmektedir:

Bayram idi, gecekuşu okurdu,
Adaklı kız bey çorabı tokurdu.
Her kes şalın bir bacadan sokurdu.
Ay ne güzel kaydadı şal sallamak,
Bey şalına bayramlığın bağlamak (Şehriyar, 2005: 41)

Yahut:

Bakıçının sözü-sovu, kağızı,
İneklerin bulaması, ağızı.
Çarşambanın girdekanı, mövizi.
Kızlar deyer: "Atıl-matıl, çarşamba,
Ayna tekin bahtım açıl, çarşamba (Şehriyar, 2005: 41).

Belirtmek gerekir ki, yazın "nevbahar", "ilk bahar" adlandırılması önemlidir ve Nevruz bayramı ile bir kapsamda öğrenilmelidir. Şöyle ki, "Nevruz" kelimesinin etimolojisiyle ilgili olarak sonsuz fikirler bugün edebiyat biliminde, folklor biliminde faaliyet gösteren araştırmacıların eserlerinde belirtilmiş, çoğu da birbirini tekrarlayarak aynı kanaate gelmişler. Maalesef bu araştırmacıların bir çoğu Nevbahar kelimesine önem vermeden araştırmalarını sürdürmüşler. Bazı araştırmacılar Nevruz kelimesinin Fars kökenli olduğu ile ilgili görüşlerini ireli sürseler de, bu görüşler hiç de bir anlamlı olarak kabul görmemektedir.

Nevruzu Zerdüştlükle alakalandıran araştırmacılar daha çok bunu bayramdan önce kutlanan Ahırçarşamba gecesi yapılan ateşfeşanlılıkla bir ilgisi olduğunu ireli

sürüyorlar. Aynı zamanda burada Şamanizmin izleri de kendisini muhafaza etmektedir. Sovyet döneminde bu bayramın kutlanmasına izin verilmemesine rağmen bir çok ilçe ve illerde, özellikle de Ordubat ilinde ahali kendi itikatından vazgeçmemiş, Nevruz`u özel coşku ile kutlamışlar. Bugün de Ahırçarşamba`da dağ başlarında, yüksek yerlerde, kiremitsiz çatılarda şenlik ateşi yakılır, ateşin çevresinde halk dansı olan yallı yapılır. Merasimde “Atıl-batıl çarşamba, bahtım açıl, çarşamba”, ağırlığım-uğurluğum bu odda yansın” söyleyip ateşin üzerinden atlarlar. Küçük kağıt yıldızlayan fişekler atıp ateşfeşanlık yapılır, lopalar yakılır ve böylece kötü ruhları korkutup kaçırabildiklerine inanılır.

“Ağırlığım-uğurluğum bu ateşte yansın” deyimini açıklayalım. Bazen bu deyimini doğru anlamayanlar ağırlık, uğurluk kelimelerini ayrıca kullanıyorlar ve bu da “uğurluğun” ateşte yakılması gibi yanlış anlaşmaya sebep oluyor. Doğal olarak “uğuru” yakmak hoş değildir. Bu törende de “uğurun” yakılmasıyla ilgili bir şey yoktur. Burada ifade “ağırlık”tır, sadece kelimenin şiddet derecesini artırmak amacıyla “ağırlığım-uğurluğum” kullanılıyor. Dilimizde bu tip kalıp ifadelerinin kullanılmasıyla sık sık karşılaşıyoruz. Örneğin: et-met, kent-ment, kepik-kuruş vb.

Ramazan Kafarlı ateş yakmak ritüeline Kitab-i Dede Korkut`ta yer verildiğini belirtmektedir. Od anlamı Kitab-i Dede Korkut eposunun ruhuna çökmüştür. Boyların birisinde Kanturalı Selcan Xatunu getirmek için yabancı ülkeye- Trabzon`a gittiğinde babası Kanlı Koca oğlunu bu niyetinden vazgeçirmek istediği gösterilmektedir. Kanturalı ise ateşin yardımıyla geçilmez yerleri atlayacağını bildirir. Dede Korkut insanları içten saf, kudretli görmek istiyor. Onun için de manevi alemden bahseden düşünceleri ateşle alakalandırmayı tavsiye ediyor. Oğuzların geleneğine göre tongal, yani şenlik ateşi birlik ve beraberliğe çağrış sembolüdür.

Nevruzun kökeni ile ilgili araştırmacı Razim Aliyev Nevruz`un yıldızlı gök yüzünün müşahedesine dayanan mifoloji dünyagörüşü bazasında yaranmış termin olduğu kanaatine gelmektedir (Aliyev, 2015: 91).

Bize göre Nevruz kelimesinin etimolojisi Nevbahar kelimesi ile birlikte bakılmalıdır:

a) Nevruz Nevbahar kelimesine eşanlımlı olsa da, aslında Nevbahar kadar büyük anlama sahip değildir.

b) Nevruz bayramı Türk coğrafyasının bütün memleketlerinde kutlanır ve kelimenin ağızlara göre çeşitli şekilleri mevcuttur. Kelimenin etimolojisiyle ilgili ilmi sonuca varmak için bütün varyantlar incelenmeli ve bu zaman Türk dilinin kendi olanakları dikkate alınmalıdır.

Rakamların sembolü. Baharın nevbahar-ilk bahar adlandırılması sembolik anlam taşıyor. İlk kelimesi birinci anlamına gelmektedir. Bunu “yılın ahir çarşambası” ifadesi de kapsıyor. “Çarşamba” üçüncü gündür. Ateş yakmak, ateşfeşanlık eğlenceleri akşam yapılır. Çarşamba günü eski yılın sonuncu haftasını yarıya bölüyor, yazın ilk gününe sayılı günlerin kaldığını gösteriyor. Eski Türk tefekküründe yıl iki yere ayrılıyor: ilkbahar; kış. İlk bahar-nevbahar, yaz, son bahar-güz olmakla üç kısımdan, 9 aydan oluşmaktadır. Osmanlı Türkleri şimdi de yaz diyorlar. Kış 3 ay, 3 kısımdan oluşmaktadır: büyük çille, küçük çille, boz (gri) ay. Dedelerimiz 9 ay çalışıp, 3 ay dinlenmeyi tercih etmişler, bu, özellikle köy tarımcılık işleri ile ilgili olmuştur. Halk

deyimlerinin içinde “dokkuzu üçe çarpamadın mı?” (Ordubat folklor örnekleri) ifadesi de bu anlamda kullanılmaktadır.

Nizami Gencevi “Sırlar Hazinesi” eserinde “İnsanın yaranması hakkında” düşüncelerini nazımla söylerken yılı iki mevsim – yaz (ilkbahar), kış gibi ifade etmiştir:

O sebepten dualar sayesinde yaranmış

Bütün bu alem ona secde eyledi yaz, kış (Gencevi, 1981: 29).

Yusuf Balasakunlu “Bahar” şiirinde “Azaplı kışı süpürüp götürdü yaz esintisi, Parlak yaz yine kurdu saadet yayın” (Balasakunlu, 1998: 23) söyleyerek yazın ilkbaharın içinde olduğu mesajını da vermiştir.

Klasik ve halk edebiyatında olduğu kadar Çağdaş şiirimizde de Nevruz bayramı hakkında yeteri kadar şiirler yazılmış ve yazılmaya devam edilmektedir. Halk şairi Fikret Koca'nın “İlk bahar” şiirinde Nevbahar'ın özelliklerinden bahsediliyor:

Nağme sergisidi bahar bayramı,

Sevinçle, sevgiyle boyanıp yüzler.

Ele bil söz koyup bu bahar hamı,

“Evde oturmayak gerek gündüzler” (Koca, 2014: 149).

Şair baharın gelişi ile tabiatın canlandığını ve her tarafta gergin iş yapıldığı böyle bir zamanda evde oturmayı uygun bulmuyor. Dağın, taşın çiçeklediği bir zamanda tabiat o kadar sevecenleşmiş ki, hatta toprağın altında bin senelerce yatan ölümler bile dirilebilir. Bu ifadenin halk yaratıcılığında karşılığı “yaz günü ölümler diriler” (Ordubat folklor örnekleri) şeklindedir. Şair tefekkürü ile halk tefekkürü burada çift kanat gibi nevbaharın tecessümünde harmoni oluşturmuştur:

Bahar özü ile neler getirdi,

Rengi sese dönür gülün, gülzarın.

Havası nağmedi, suyu etirdi,

Nefesi sevgidi bu ilk baharın (Koca, 2014: 150).

Fikret Koca'nın şiirlerinde ilkbaharın gelişi ile toprağın nağme okumasının yarattığı rayihenin etri duyulur. Sular şakırdıyor, güller, çiçekler açıyor, kuşlar sese veriyor, baharın gelişini bayram ediyorlar. Tabiatın uyanması şairin kelimelerini güle, çiçeğe dönüştürüp sanki toprağın okuduğu nağme karşılığında onun yakasına saplanmıştı.

Fikret Koca'dan farklı olarak Nüsret Kesemenli'nin “Şehirde bahar” şiirinde garip bir bitkin arzu vardır. Köy yerlerinde baharın gelişi tabiatta canlanmanın, yeşilliğin, gül çiçeğin filizlenmesiyle gönülleri okşuyor. Dağlardan akan şelaleler, yeşeren ağaçlar, boynu eğik menekşeler köy yerlerinin gözokşayan güzellikleridir. Şair bu sene şehirde de baharı göreceğini umut ediyor:

Bu yıl baharı göreceyim, deyesen,

Bu kara asfalt,

Bu beton evler
 Yemyeşil göyerecek.
 Acıdil bir adamın
 Çaçıb dediği hoş söz gibi...
 Sekilerde benövşeler bitecek,
 Dağlardakitek
 Karip, utancak (Kesemenli, 2009: 58).

Nüsret Kesemenli'nin eserlerindeki hüzünlü hasreti "Nereye gidiyorsun kırlangıçım?" şiirinde de görüyoruz. Baharda gelen, kendisiyle sevgi, aşk getiren kırlangıçın göç zamanında gitmesini şair istemiyor. Bu torpakte yuva kurmuş, yavrusu olmuş kırlangıçlar giderse boş yuvaların hali nasıl olcaktı acaba?! Çünkü yuva yapmak o kadar da kolay olmuyor. Yuvası yıkılan insanlar da var, onlar bir ömür boyu göçebe, mülteci gibi yaşıyorlar. İnsanlar sınır direklerinin arkasında kalan yurtlarına dönemiyorlar. "Kırlangıç sabah müjdesi getirir" (Atalar sözleri, 2013: 272) derler, peki kırlangıç giderse, insanlara müjdeli bir hayır haberi kim getirecektir?!

Muhtar Kazımoğlu "Çağdaş nesir ve folklor" makalesinde yazmaktadır: "Halk tefekkürünün, arkaik bedi düşünce tarzının çağdaş edebiyatta kendi yerini bulması insan-tabiat yakınlığının kaleme alınması ile sınırlanmamaktadır. Yazarlar, gerektiğinde fantastiği tercih ederek olağanüstü değişme ve dönüşümlere özel yer vermekteler. Arzulananın, akla, hayale gelenin halk bedi tefekküründe güçlü yer tutması yazarlar için önemli referans kaynağı oluyor" (Kazımoğlu, 2012: 149).

M.Kazımoğlu'nun bu yaklaşımı aynı ile çağdaş şiirimize uygulandığında Nüsret Kesemenli'nin kırlangıç (karankuş) hakkında yazdığı şiirin insan hayatı ile ilgisi ortaya çıkıyor. İnsanın da içinde kuş gibi hür olmak, uça bilmek isteği vardır. Kırlangıçlar için gök yüzünde "nakışlı" sınır direkleri yoktur, onlar hürdürler. Hür oldukları için de her yere uçup gidebiliyorlar. Fakat şair kendisinin sevgisini kazanmış kırlangıçın bu sene uçup gittmesini istemiyor, yerine tabiatın göçebelik vaadinin uçup gitmesini, hasrete, ayrılığa son vermesini istiyor:

Hara gedirsen, karankuşum,
 Getirdiğin baharı gerimi aparırsan?
 Boş yuvan üşüyecek
 Muhabbetsiz gönültek.
 Seninle göçecektir
 Obamızdan gül-çiçek (Kesemenli, 2009: 105).

Baharın müjdecilerinden biri de ağaçkakan kuşudur. Nüsret Kesemenli'nin "Karankuşu" gibi Vakıf Memmedov'un "Ağaçdeleni" ilkbaharın müjdecisidir. "Ağaçkakan, ne kapımı döversin" şiirinde ağaçkakan şairin kapısını dövüyor. Kışın soğundan, zemherinden kurtulmamış, yolların sisli olduğu bir vakitte ağaçkakanın şairin kapısını dövmesi şairi hayalden ayırıyor, çevresine bakıyor, ilkbahar rüzgarlarının

estiğini, havanın hararetini duyuyor, bu da ona umut veriyor, ilkbaharın gelişi ile yeniliklerin de geldiğini gösteriyor. Ağaçkakan şairi hayalden koparıp müjdelediği gibi şair de ağakakanı muştuluyor:

Ağadelen, gzn aydın yaz gelir...

Bana taraf bir mukaddes iz gelir.

İnsaf ele, bele günler az gelir,

Ağadelen, ne kapımı dyersen?..(Memmedov, 2014: 113)

Kemaleddin Kadim`in “Akşam atmaz akşamına bu yazın” şiirinde Nevruz bayramında fala çıkma sahnesi tasvir edilmiştir. Bilindiği gibi, bayram akşamı kapı arkasında durup kim ne konuşuyor diye dinlerler. Duydukları kelimelele göre gençler kendi kaderlerinde olabilecek belirtiler ararlar. Özellikle bekar erkekler, kızlar kendi kısmetlerin ararlar. Burada da şair zalim olan Zulüm Hasan`a seslenerek sözlerine dikkat etmesini vurgular, onun kötü sözlerinden kalplerin kırılmasını istemiyor:

Pencereden kulak asan çok olar.

Kapılardan atılmamış şal hele.

şirin danış, nee mid yıkılar,

Zulüm Hasan, sözlerini bal ele (Kadim, 2009: 22).

şairin “Kkle reyini yaz havasına” (“Akort eyle kalbini ilkbahar havasına”) adlı şiirinde bahar bayramında nağme söylenmesi, gamdan kurtulması gibi konulardan bahsediliyor. şair “kilime brn, el ile sürün” (Atalar sözleri, 2013: 347) atasözünün işiğında derdini, hüznünü unutmamanın tek yolunu el ile beraber olmakta, el ile yakınlıkta görüyor. Ne zaman bu yakınlık olacaksa, kalpler de ısınacak, hatta sonraki kış gecelerinde de hatıraların sıcaklığı seni şmeğe koymayacaktır. Bütün bu duyguların bedii ifadesi şiirde yer almıştır:

Brn bir elinen palaza, belke,

Bir el dediğine doğma deyesen.

Syken ki, sykenib bu yaza belke,

Bir rek dolusu nağme deyesen –

Kkle reyini yaz havasına (Kadim, 2009: 28).

Orhan Paşa “Bir yandan da bu yaz havası” şiirinde Nevruz`un gelişini tabiatta, hatta kurumuş ağaçların canlanması, çimlenmesi ile müşahede olunduğunu, goncaların kz kz açıldığını, böyle bir zamanda ateşli bakışlara tuş olanların ateşten kurtulabilmeyeceklerini tasvir etmiştir:

İl gyek gelib, yaz olubdu,

Kuru ağaç da saz olubdu.

Ter gneler kz-kz olubdu,

Kzler deli şimşek yuvası;

Bir yandan da bu yaz havası! (Paşa, 2015: 124)

Ramiz Rövşen'in bahar akşamlarının meşumluğu ile ilgili yazdığı "Çiçekler doğuyor bu yaz gecesi" şiiri orjinal söyleyiş tarzı, ifade olunan düşüncelerin geleneksel olamayan usulu ve tatlılığı ile farklılık arzeder. Tabiatın canlanması ilkbahar gecelerinde çiçeklerin doğulması ile hem de sevgi getirmektedir. Masum bir kızın dudakları şairin adını fısıldıyorsa, bu ilkbahar gecesinde sadece sevmek yok, belki o kızın yolunda ölmek de olur:

Çiçekler doğulur bu yaz gecesi,
Bu yaz gecesinde sevmeye ne var?!
Dersem güllerini bu gelen yazın,
Sallanıb yellensem budaklarından,
Eşitsem adımını seven bir kızın
Hele öpülmemiş dudaklarından, -

Bu yaz gecesinde ölmeye ne var?! (Rövşen, 2006: 27).

şair daha sonra bu ilkbahar gecesinde güller ile beraber neredeyse güllerin de açıldığı muhabbetini yapıyor. Güller sözü ile güller sözünün benzerliği olsa da, mahiyetinde büyük fark vardır. Ağ gömleklerin yakalığına konan güller aşkın, sevginin belirtilerise, güller ölümün, facianın korkunçluğunu yaşatıyor. Yaşatıyor burada uygun olmasa da, her bir güllerde bir ölüm hükmü gizlendiği gerçeği bilinmektedir. şairin kalbini sıkan bu duygu beşeriyetin kendisine düşman olması ile ilgilidir. İnsan hiç düşünmeden kendi geleceğini top ateşleri altına atmıştır.

Her bir Azerbaycan Türkünün bir Tebriz derdi var, ilkbahar gecesinde çiçek açıyor, tazeleniyor, yenileniyor. İlkbahar gecesi sadece aşk getirmiyor, dert, gam da getiriyor:

Çiçekler doğulur bu yaz gecesi,
Çiçekler açılır gülle sesine.
Gülle açılır:
Ağ-ağ köyneklerin yakalığında,
Sağ-sağ üreklerin yakınlığında
güller açılır,
Gülleler açılır, güller açılır,
Çiçekler açılır bu yaz gecesi...
Çiçekler doğulur bu yaz gecesi
Parisde, Tebrizde, heyetimizde.
Bu yaz gecesinde çiçekleyecek
Belke derdimiz de, hesretimiz de (Rövşen, 2006: 28).

Nevruz mutluluk, eğence bayramıdır. Bu bayramda insanlar en güzel elbiselerini giyer, en güzel nimetlerini sofraya dizer, nineler torunlarına nakışlı çoraplar rer. Bütün evlerde şekerbura, baklava, goğal, tendir kkesi pişiriler, çeşitli tatlılar yapılır. Bazı farklılıklar ile Nevruz hazırlıkları ağdaş devrimizde de geleneksel olarak devam etmektedir. Bu geleneksel adetlerin temelinde bir de “Yıla nasıl başlarsan öyle de devam eder” (Ordubat folklor örnekleri) deyiminde olan inancın özel yeri vardır. Nevruz gzn, gönlün tokluğu duygusunu oluşturuyor, bu inam şair karakterinde Serdar Zeynal`ın “Bana bu baharın nefesi bestir” şiirinin leytmotifine dnşyyor, mısra mısra kalplere szlyyor:

Çiçekler imene daranıb ıkır,
Derede zmzme, yamacda sesdir.
Glrem gözüme min iek bakır.
Mene bu baharın nefesi besdir (Zeynal, 2008: 77).

Bu gln çiçeğin rayihesinde şair Zeykam Vgar da gönlünü ilkbahara kaptırıyor. İlkbaharda gl çiçeğin koynunda nazlana nazlana gezen güzelleri gören şairin kalbinde bahar şiiriyete dnşyyor, aşk duyguları baş kaldırıyor:

Gece-gündüz olur taraz,
Beraberlik sevir bu yaz.
Satdıķa her gl-iek naz,
Yaza knl verdim, Allah,
Bu yazı da gördüm, Allah (Vgar, 2009: 145).

Nevruzu müjdeleyen çiçeklerden menekşe (benvşe) zaman zaman el aşıklarının shbetlerinin esas mtifi olduğu gibi ağdaş şairlerin de şiirlerinde önemli yer tutmaktadır. Kimisi onun boynunun bkklğnden, kimisi hasretinden, kimisi çabuk aldanmasından, kimisi de sadakatinden yazıyor. Ramiz Kerem`in şiirleri içinde “Heyf senden benvşe” (“Yazık senden menekşe”) şiiri aldadılmış gln ayrılıklara düşmesine bir acıma duygusunun etkisini oluşturuyor:

Aldatdı bahar seni,
Hele ller kar imiş.
Her görüşün sonunda,
Bir ayrılık var imiş,
Heyif senden, benvşe (Kerem, 2015: 147).

Baharın gelişi kendisi ile sevgi aşk getiriyor. Kızlar bulak başında su sonaları gibi taranır, oğlanlar yol üzerinde durup kızları bekliyor, birini gözaltı eyleyip gönlünü açmak istiyor. Fahreddin Meydanlı`nın “Bir de ki, Bahar” şiirinin lirik kahramanı da güneşin zerresi gibi sevdiği kızın saçlarına sinmek, onun gönül mülkünü ateşli nefesiyle ısıtmak istiyor. Sevgilisi giden yollara halılar sermek istiyor ki, ayağına bir taş değmesin. Lirik kahramanın iki sevgilisinden biri de ona bu güzel duyguları yaşatan ilk bahardı:

Öpem, ezizleyem, duyam, iyleyem,
Barmağın dokunmuş en küçük ne var.
Car çekib aleme bunu söyleyem,
Sevdiyim bir sensen, bir de ki, Bahar (Meydanlı, 2009: 79).

Sevgi aşk duygularının ısındığı bir zamanda kuşlar da birbirine nağme söylüyor, gençler bu bayram günlerinde yaktıkları şenlik ateşleriyle birbirlerini selamlıyor, sevinçlerini paylaşıyorlar. Kızlar oğlanlardan bir işaret bekliyor, vuslata erecekleri günün hasreti ile yaşıyorlar. Bu doğal duyguları alovlandıran “Bahar” Nazlı Hacılı'nın şiirlerinde kendine has şeklide, bedii boyalar, teşbihlerle okuyucuya sunulmaktadır:

Kuşlar nağme deyir birbirine,
Cavanlar can atır tongal kalasın.
Kızlar dünya verer kemer yerine,
Bir merdin kolunu bele dolasın (Hacılı, 2010: 54).

İlkbaharda arzusu gerçekleşebilenlerle beraber sevgisine kavuşamayanların hasreti de okuyucuyu üzüyor. Sonbaharda doğup ilkbaharda aşk ateşinde yanan aşğın göz yaşları yağmura benziyor. “Kim süsledi bu yazı” şiirinde yalnızlıktan kimsesiz kalan ve yorgun düşen bulutlara benziyor Rüstem Behrudi'nin lirik kahramanı. Şair camdan gece-gündüz yollara bakıyor, hayalinde “sevda gecelerinde” yitirdiklerini hatırlıyor, ama ilkbahar çiçekleri sonbahara kalmadığı gibi onun da sevgisi unutulmuştur, artık şairin gitmeğe bir yeri de yoktur:

Bu da, bu da ilk bahar,
Esdı yine ruzgarı.
Tanrı yine sırr açır,
Açmağa sırrım da yok.
Çiçek kimi açılır,
Bak derdimin açarı,
Bu bedende yoruldum,
Gitmeye yerim de yok (Behrudi, 2000: 19).

Baharın bu hoş anlarında Rüstem Behrudi'nin sevgisi taşta değmiş, unutulmuş lirik kahramanı gitmeğe bir sıcak yuva bulmasa da, Fergane Mehdiyeva'nın tasvir ettiği lirik kahramanlar ise bu baharda sıcak yuva yapmak arzusundalar. Bu bahar düğünlerinde gelecek düğünlerin de temeli atılmış oluyor, yüreği kuş gibi uçan kızları gençler gizlice gözaltı ederler. Hatta bu düğünlerde el kaldırıp oynayan, turna gibi süzen ninelerin aklına kendi düğünleri gelir. Hatıraların sıcağında ısınırlar. Fergane Mehdiyeva şiirin sonunda gelinlerin düğün kınası yakmalarını, seven gönüllerin kısmeti olan bahar düğünlerini dünyanı düzenleyen bir düğün yerine çevrildiği şekilde yorumlamaktadır:

Geler ömrümüze bahar toyları,

Gelinler belener toy kinasına.

Sevenler gözünde döner bu dünya,

Seven könüllerin toyhanasına (Mehdiyeva, 2012: 111).

Novruz bayramının mahiyetini genç nesle ulaştırmak amacıyla İbrahim Yusufoğlu'nun yazdığı "Nevruz adetlerimiz" şiirini özellikle belirtmek gerekiyor. Çocuklara yönelik yazılan bu şiirde yazar Nevruz bayramı öncesi ve bayram günleri yapılan gelenekleri kaleme almıştır. Semeni yeşertilmesi, evlerin, bahçelerin süpürülüp temizlenmesi, ninelerin fırında köke (poğaça), baklava, şekerpare pişirmeleri, dedelerin şenlik ateşi yapmak amacıyla kuru odun toplamaları, son çarşambada ateş üzerinden atlamaları, bayram akşamı kızların kapı dinlemeleri, bayram günü erkenden yaşlıların ziyaret edilmesi gibi geleneklerin tasviri şiirin esas amacını oluşturuyor. Şiirin son bendinde şair bayrama kadar "haddini aşmış" mızıkçılık yapan çocukların da bayram günü barıştıklarını belirtiyor:

Erköyünler, cığallar

Heddini herden aşır.

Kimse kimden küserse,

Bayram günü barışır (Yusufoğlu, 2012: 174)

Sonuç. Bağımsızlık dönemi şiirinde klasik edebiyatımızda olduğu gibi bahar konusu fazla yer almıştır. Bu, bir yandan ilkbaharın gelişi ile kanların uyanması, tabiatın canlanmasının sonucuysa, diğer yandan geleneğe saygı ve sevginin tezahür belirtilenindedir. Bu poetik örneklerde Nevruz bayramının ayrı ayrı yönlerinden bahsediliyor, geleneğin korunması ve yaşatılması aşılanıyor.

Nevruz bayramı 2009 yılının Eylül ayından itibaren YUNESKO'nun gayri-maddi medeni irs listesine dahil edilmiş, 23 Şubat 2010 yılında ise BMT Baş Assambleyası'nın 64.kurultay toplantısında Mart ayının 21'i "Uluslararası Nevruz Günü" ilan edilmiştir. Nevruz bayramı öyle bir beşeri bayramdır ki, onun arkaik katında olan bazı gayeler hala tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Nevruz bayramının beşeriyete aşıladığı ali maksatların gelecekte bütün dünya halkları tarafından kabul görülerek daha büyük anlamda dünya kültürü haline geleceğini umut edilmektedir.

Aynı zamanda şunu da belirtmek gerekir ki, çağdaş Azerbaycan şiirinde "Nevruz" bayramının yansıması şairlerin başvurduğu gündemdeki önemli konu olarak kalmaktadır.

KAYNAKÇA

ALLAHVERDI, Ramin.(2013) **Tegvim mifleri ve Novruz**. Bakı, Nurlan,

ALIYEV, Razim.(2015) Musigi felsefesini genezisi. Bakı,

Atalar Sözleri. (2013) Tertib edeni ve ön sözün müellifi Metanet Yagubgızı. Bakı, Nurlan,

- Balasakanlu Yusuf. (1998) **Kutadku bilik**. Bakı, Genclik,
- BEHRUDI, R.(2000) **Bitecek ne varsa bitmelidir**. Bakı, Atilla,
- CABBARLI, Cefer. (2005) **Eserleri. 4 cildde**, I c. Bakı, Şerg-Gerb,
- FUZULI, Muhammed. (1998) **Seçilmiş Eserleri**. 2 cildde, I cild, Bakı, Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı,
- GENCEVI, Nizami. (1981) **Hamse, Poemalardan Parçalar**. Bakı, Genclik,
- HACILI, Nazlı. (2010) **Taleyime Köçsen Menim**. Nahçıvan,
- Hatayi Şah İsmayıl.(2005) **Seçilmiş Eserleri**. Şerg-Gerb,
- İLGAR, Memmed.(2015) **Bir Uzun Küçe**. Bakı, Nurlar,
- KADIM, Kemaleddin.(2009) **Allahdı, Şeytandı, Menem**. Bakı, "Vektor",
- KASIMLI, Meherrem. (1999) Novruz Merasim Kompleksinin Tarihi-Mifoloji Anlamı. Az.şifahi halk e-na dair tedkikler, VIII, Bakı, Seda,
- KAZIMOĞLU, Muhtar. (2002) **Epos Nesr Problemler**. Bakı, Elm ve tehsil,
- KEREM, Ramiz.(2015) **Men Sözdən Asıldım**. Bakı,"Vetenoğlu",
- KESEMENLI, N.(2009) **Kapamayın Gözlerimi**. Bakı,
- KOCA, Fikret.(2014) Seçilmiş Eserleri. II c. Bakı, UniPrint,
- MEHDIYEVA, Fergane.(2012) **İkimiz Darıhsak**. Bakı, "Adiloğlu",
- MEYDANLI, Fahreddin. (2009) **Sevenler Kocalmır**. Bakı, Şirvanneşr,
- MEMMEDOV, Vagif. (2014) **Deniz de Nigaran, Sen de Nigaran**. Bakı, Şirvanneşr,
- MEMMEDOVA, Meleyke. (2014) **Azərbaycan ve Anadolu Folklorunda Oyun ve Temaşalar**. Bakı, Elm ve Tehsil,
- PAŞA, Orhan. (2015) **Yağmur Kokusu**. Bakı. "Uğur",
- RÖVŞEN, Ramiz.(2006) **Gedek Biz Olmayan Yere**. Bakı,"Çırac",
- ŞEHRIYAR, Mehmed Hüseyin. (2005) **Seçilmiş Eserleri**. Bakı, "Avrasiya Press",
- VÜGAR, Zeygem. (2009) **Vaten Derdi Olmaya**. Nahçıvan, "Kızıl dağ",
- YUSIFOĞLU, İ.(2012) **Seçilmiş Eserleri**. Bakı, Şirvanneşr,
- ZEYNAL, Serdar. (2008) **Deniz Ağladır Meni**. Bakı. "Nurlan",
- YELOK, Veli Savaş. (2005) "Uyğur Türklerinde Nevruz". **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 25, Sayı 2 183-199
- Ordubad folklor örneklerinden. arşif kendimizdedir.

İnternet Kaynakları

https://az.wikipedia.org/wiki/Ağaverdi_Xəlil. Halil Ağaverdi.